



HANS LUITEN EN SVEN DE GRAAF

Begrijp jij het Midden-Oosten nog?

A
U
P

Inkijkexemplaar

‘Begrijp jij het Midden-Oosten nog?’ De auteurs kregen deze vraag zo vaak te horen dat zij besloten hem uitgebreid te beantwoorden in dit boek, waarin zij op toegankelijke wijze de achtergronden van de conflicten in het gebied uitleggen. Luiten en De Graaf zijn er wonderwel in geslaagd om aan de hand van hun eigen persoonlijke ervaringen en door middel van doorwrochte historische analyses de lezer wegwijs te maken in de dynamiek van het huidige Midden-Oosten. In het boek komen onder andere de gevolgen van de val van het Osmaanse Rijk, de Koerdische kwestie, het kolonialisme, de oorlog in Irak, de opkomst van IS, maar ook de zo goed als verdwenen religieuze diversiteit in het gebied aan de orde. Na het lezen van dit boek is de berichtgeving in de media over het Midden-Oosten veel beter te begrijpen.

Hans Luiten is een bevoegen geschiedenisdocent. Ook is hij reisleader in onder meer Turkije en Oezbekistan. Hij verzorgt vele lezingen, waaronder die met de titel *Begrijp jij het Midden-Oosten nog?*

Sven de Graaf was student van Hans Luiten. Hij woonde in Turkije en Irak, waar hij werkzaam was aan een opleidingsinstituut voor journalisten in Suleimaniya.

‘Koop dat boek, mensen.’

DE VOLKSKRANT, 7 MEI 2016



Begrijp jij het Midden-Oosten nog?

Inkijkexemplaar

Begrijp jij het Midden-Oosten nog?

Herziene editie

Hans Luiten en Sven de Graaf

Amsterdam University Press

Inkijkexemplaar

Dit een geactualiseerde editie van de eerder verschenen uitgave van Hans Luiten en Sven de Braaf, *Begrijp jij het Midden-Oosten nog?* Amsterdam University Press. ISBN 9789462982406

Afbeelding omslag: Umit Bektas, *Mideast-crisis/Turkey-Kurds*

Kaarten binnenwerk: Bert Heesen Producties

Ontwerp omslag: Sander Pinkse Boekproductie

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 4856 868 0

e-ISBN 978 90 4856 869 7

DOI 10.5117/9789048568680

NUR 680 / 692

© H. Luiten, S. de Graaf / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2025

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
1. De slag om Kobani	11
2. Wierook in Beiroet	21
3. Herfsttij van een imperium	49
4. Turken lopen niet in de Engelse en Franse pas	71
5. Radicalen verstoren de Pax Americana	97
6. Een nieuwe strohalm? De opkomst van het fundamentalisme	123
7. Islamitische Staat: modern of middeleeuws?	141
8. Turkije op drift	177
9. Strijd in Palestina	203
10. Samenvatting en voorzichtige blik op de toekomst	247
11. Verder lezen?	255
Index	261

Voorwoord

Dit boek is in de eerste plaats een bescheiden aanzet om de contouren van de complexe geschiedenis van het Midden-Oosten te schetsen. Daarnaast is het de weerslag van een bijzondere geschiedenis van een vriendschap.

De ontstaansgeschiedenis van dit boek begint begin jaren negentig van de vorige eeuw. We kwamen elkaar tegen in Zaandam, op het Sint Michaelcollege, waar de één (Hans) een jonge leraar was en de ander (Sven) zijn leerling. Het was toen al duidelijk dat we een passie deelden voor geschiedenis. We bespraken de eerste Golfoorlog in de klas. Een blik op de geschiedenis kon immers enigszins verhelderen waarom Saddam Hoessein in die jaren Koeweit binnenviel.

Na 1992 zijn we ieder ons weegs gegaan en verloren we elkaar lange tijd uit het oog. Twintig jaar later kwamen we via de sociale media opnieuw met elkaar in contact. Het leeftijdsverschil van tien jaar dat de leraar en de leerling scheidde, bleek tussen een eind-dertiger en eind-veertiger geen onoverbrugbaar verschil meer en er ontstond een hechte vriendschap. Het Midden-Oosten was een belangrijke gemene deler. We zochten elkaar op in Istanboel, deelden artikelen en bespraken de ervaringen die we opdeden in het oosten van Turkije, in Egypte en Oezbekistan en het noorden van Irak.

Hans was intussen begonnen lezingen te geven met de titel 'Begrijp jij het Midden-Oosten nog?' Deze lezingen waren niet opgezet als wetenschappelijke verhandelingen, maar beoogden op een laagdrempelige manier de geschiedenis van het huidige conflict uiteen te zetten. Bezoekers van de lezing moesten, bij wijze van spreken, in staat zijn om de volgende dag de krant beter te begrijpen. Meer dan 1000 mensen bezochten de lezingenserie en spraken hun waardering uit. De bezoekers gaven aan dat ze de informatie graag nog eens wilden nalezen en daarom volgde steevast het verzoek: 'Kun je er geen boek van maken?'

En zo zijn we in 2015 begonnen om zaken uit te werken, te lezen, en op zoek te gaan naar een schema of verhaalstructuur waarin zo iets uitgebreids als de actualiteit en geschiedenis van het Midden-Oosten begrijpelijk gemaakt kan worden. In de zomer van 2015 hebben we met krijt op de tegels in een Haarlemse achtertuin de structuur getekend van dit boek. Dat er veel buiten beschouwing is gelaten en we daarnaast op punten zaken ook drastisch hebben vereenvoudigd, mag niet verbazen. Het boek had tien, twintig keer de omvang gehad van het huidige boek als we dat niet gedaan hadden. Een definitief geschiedverhaal van het Midden-Oosten bestaat ook niet. Toch denken wij een boek te hebben geschreven dat de westerse leek introduceert in de geschiedenis van de regio en wegwijs maakt in de dynamiek van de oorlog in Irak en Syrië en het actuele conflict tussen de Palestijnen en Israël.

Voorwoord vierde herziene druk

Inmiddels zijn we bijna acht jaar verder. Het Midden-Oosten is in 2025 nog steeds een plek van etnische en religieuze spanningen en oorlog. IS is verslagen, maar daarna is er geen stabiliteit gekomen. Vooral rondom Israël is na de aanslagen van Hamas op 7 oktober 2023 veel gebeurd. Het was tijd voor een update, met daarin een extra hoofdstuk waarin we dieper ingaan op het conflict tussen Israël en de Palestijnen.

Dankwoord

We willen een aantal mensen hartelijk dank zeggen. Allereerst zijn dat de bezoekers van de lezingen. Hun eerlijke vragen en opmerkingen hebben ons geleerd dat we zaken nog beter moesten uitleggen. Ten tweede danken wij de meelezers: Mathea Mevissen, Ria Visscher, Ton van Raak, Els Huizing en Araik Gingnagel. Zij hebben ons behoed voor het gebruik van te dure woorden, verkeerde verwijzingen, grammaticale blunders en het te pas en te onpas gebruiken van het woord 'prachtig'. Ten derde de

medewerkers van de Amsterdam University Press, met name Saskia Gieling, die brood zag in ons ondoordachte plan voor dit boek. Uiteraard zijn alle fouten en vergissingen in dit boek onze eigen verantwoordelijkheid. Voor de nieuwe druk (2025) mét het Palestinahoofdstuk zijn we vooral schatplichtig aan onze redacteur Jasmijn Boonacker die ons met veel geduld en met inzet heeft bijgestaan.

We willen ons boek niet opdragen aan een held uit de Arabische Lente, aan een politicus of aan een abstract ideaal. Wij houden van het Midden-Oosten, omdat we er heel veel leuke mensen hebben ontmoet. We hebben aan hen gedacht toen we dit boek schreven.

Ten slotte: ons boek is geen wetenschappelijke verhandeling, maar mochten er zaken zijn die naar je idee niet kloppen, dan horen we het graag. Je kunt ook lid worden van onze Facebook-groep ‘Begrijp jij het Midden-Oosten nog?’ en daar reageren. Voor degene die meer wil lezen: achterin dit boek vind je een leeswijzer.

Zaandam/Zundert januari 2025

Hans Luiten

Sven de Graaf

¹ <https://www.facebook.com/Begrijp-jij-het-Midden-Oosten-nog-1036073113100799/?ref=hl>



De Levant.

1. De slag om Kobani

Kobani, Syrië (2014)

Op een kale berg hurken enkele tientallen mannen naast elkaar. De meesten zijn een jaar of dertig. Om hen heen strekt zich een golvend landschap uit van dorre, bruine heuvels. Sommige mannen dragen een T-shirt, anderen een eenvoudig overhemd, een enkeling draagt een typisch Koerdische pofbroek. Ze lopen op goedkope schoenen, onder de modder. Een van de mannen heeft een verrekijker in zijn handen. Met sombere blikken turen ze het dal in. Een jonge simit-verkoper, met op het hoofd een enorme stapel van deze ronde broodjes, probeert vergeefs hun aandacht te trekken.

De mannen kijken als toeschouwers naar een wedstrijd. Een gruwelijke wedstrijd, amper een kilometer van hen vandaan, net over de Turks-Syrische grens.

Rookpluimen stijgen op uit de stad. De mannen vloeken. Met hun mobieltje weten ze soms contact te leggen met een familielid in de belegerde stad. Ze ballen hun vuisten als Islamitische Staat (IS) een grote, zwarte vlag weet op te richten op een strategisch gelegen heuvel. De stad dreigt te vallen.

In september 2014 vochten in de stad Kobani Koerdische strijders tegen een overmacht van strijders van IS, die in hun razendsnelle opmars tot aan de grenzen van deze stad waren opgerukt. In de weken daarvoor hadden ze duizenden doodsbangе Syrisch-Koerdische families op het platteland voor zich uit gedreven. Bij de Turkse grens werd een verdere vlucht naar het noorden door Turkse soldaten tegengehouden. Pas na hevige rellen lieten de Turkse autoriteiten de golf vluchtelingen toe. Strijders van de Syrisch-Koerdische 'Volksbeschermingseenheden' (YPG) vochten intussen een verbeterde strijd om IS buiten de stad te houden, maar konden de opmars van de beter bewapende strijders niet volledig stuiten.

De slag om Kobani, voorbeeld van het complexe Midden-Oosten

De slag om het stadje Kobani is een voorbeeld van de complexe en soms onnavolgbare complexiteit van het Midden-Oosten. Turkije, IS, verschillende Koerdische fracties en ten slotte de Verenigde Staten streefden bij deze slag elk hun eigen doel na. Het is dan ook niet vreemd dat veel mensen het conflict niet meer kunnen volgen.

Het voornaamste uitgangspunt van dit boekje is om de lezer een historisch raamwerk te bieden waarmee zij in staat wordt gesteld de huidige ontwikkelingen te begrijpen en te volgen. De slag om Kobani is als aanleiding genomen om allereerst de complexe verhoudingen van de partijen onderling te laten zien, om die vervolgens inzichtelijk te maken door ze tegen een historische achtergrond te plaatsen.

Tijdens de laatste maanden van 2014 woedt de strijd in de stad in alle hevigheid. IS-strijders plegen zelfmoordaanslagen om een doorbraak te forceren. Geruchten van executies van gevangengenomen Koerden doen de ronde. Op televisie en sociale media zijn beelden van vrouwelijke YPG-vechters te zien. Op Twitter meldt de hashtag 'OccupyKobani' dat één van hen, Arin Mirkin, zichzelf heeft opgeblazen om daarmee zeven IS-strijders uit te schakelen. Klopt dat bericht? Wie kan het bevestigen?

De mannen op de heuvel wijken niet, ze blijven kijken. Pal naast hen staat een tiental Turkse tanks. De tankbemanning rookt en lacht om elkaars grappen, slechts een enkele soldaat kijkt met de mannen mee het dal in. Foto's van deze tanks gaan de hele wereld over en roepen verontwaardiging op. Waarom kijkt de Turkse regering lijdzaam toe hoe IS onder de Koerdische strijders een bloedbad aaricht? Kan zij dit leed zomaar laten gebeuren? Zit hier een strategie achter? Op Twitter menen sommigen het antwoord te weten: de fundamentalistische soenniet is op de hand van de gelijkgestemde IS-strijders. Of dat zo is, valt uit de kranten nauwelijks op te maken.

Kort voor de aanval van IS op Kobani had de Amerikaanse regering besloten dat de opmars van IS een halt toegeroepen moest worden. Directe aanleiding was de wrede vervolging van duizenden Jezidi's in Irak begin augustus 2014. De Amerikanen waren inmiddels gestart met de eerste bombardementsvluchten in Irak. De druk nam toe om ook in Kobani in te grijpen. Een week na de aanval op Kobani door IS zien de mannen op de heuvel de eerste bommenwerpers verschijnen en hun dodelijke lading afwerpen.

In verschillende Turkse steden komt het eind 2014 tot straatgevechten tussen boze Koerden en de Turkse politie. Woedende Koerden eisen van hun regering dat zij de grens over mogen steken om hun broeders in Kobani te steunen. Ook bij de grens vechten Koerden, die zo snel mogelijk de strijd met IS willen aangaan, met Turkse soldaten, die dat tegen elke prijs willen voorkomen. De Turken wijken niet. Misschien begrijpelijk? De Koerdische strijders in Kobani zijn lid van de Partiya Yekitiya Democrat (PYD), de Democratische Eenheidspartij. Dat is een Koerdische partij die dit gebied in handen heeft gekregen met steun van de sji'itische dictator Assad, en dat is weer een vijand van de Turkse president Erdoğan. De PYD is in de ogen van de Turken tevens een bondgenoot en verlengstuk van de Partiya Karkerên Kurdistanê, de PKK of de Arbeiderspartij van Koerdistan, waarmee de Turkse staat tussen 1984 en 2003 een slopende burgeroorlog voerde. Is dat misschien de reden waarom de Amerikanen de opstelling van de Turkse regering jegens die partij niet begrijpen?

De Amerikanen eisen niettemin dat de Turkse regering partij kiest. Ankara verzint een ogenschijnlijk bizarre oplossing. Koerdische strijders mogen vanuit Noord-Irak over Turks grondgebied in een konvooi naar de grensplaats manoeuvreren. Dat doen ze ook, in vol ornaat en voor het oog van de wereldpers, toegejuicht door uitzinnige Koerden. Dat de Turken dit wel toestaan, heeft te maken met het feit dat deze Koerdische strijders geen onderdeel van de PYD of PKK zijn, maar 'peshmerga's'. Zo worden de *Iraaks-Koerdische* strijders genoemd. Deze Koerden komen uit de semi-autonome deelstaat in het noorden van Irak. De Iraakse deelstaat